

Történeti forrás és fikció

Ottokar aus der Gaal: Stájer rímes krónika (Részletek). Fordította, bevezető tanulmánnyal és kommentárokkal közreadja Bagi Dániel. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2023. 410 oldal. (Arpadiana XI.)

Jelen recenziót nem is lehetne mással kezdeni, mint annak a ténynek a megállapításával, hogy a magyar medievisztika ismét egy alapvető jelentőségű forráskiadvánnyal lett gazdagabb. A magyarországi narratív források kutatása mellett a nem belső keletkezésű, de magyar vonatkozású vagy magyar adatot tartalmazó szövegek iránt is régóta konstansnak mondható érdeklődést mutat a magyar történettudomány. Utóbbi vonatkozásában a 20. század elején Gombos F. Albin által összeállított *Catalogus fontium historiae hungaricae* számít a mai napig alapvető munkának. Mindazonáltal régóta ismert, hogy a jeles szövegkiadó módszere, mely szerint a kiadásba kizárólag az egyes narratív források magyar vonatkozású passzusai kerültek be, magában hordozta fontos részek kihagyásának lehetőségét. Szerencsére az elbeszélő források kutatásának egyfajta reneszánszát élhetjük meg az elmúlt két évtizedben, elég talán Körmendi Tamás, Csákó Judit, Bácsatyai Dániel és mások munkásságára utalni.

A recenzió tárgyát képező kötet Bagi Dániel munkája. A PTE korábbi, az ELTE jelenlegi egyetemi tanára és a HUN-REN BTK TTI tudományos tanácsadója a magyarországi és magyar vonatkozású elbeszélő források elismert kutatója, aki a szövegkiadások terén is letette a névjegyét, elég csak Gallus Anonymus általa magyarra átültetett gesztáját említeni.¹ A szövegek fordításában a PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola doktorjelöltje, az ELKH–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport munkatársa, Orsós Julianna is részt vett.

A jeles pécsi-budapesti középkorász ezúttal a Stájer rímes krónika magyar vonatkozású részleteinek összegyűjtésére és magyarra fordítására vállalkozott. Nem teljes szövegkiadással van tehát dolgunk, ahogyan azt az Arpadiana sorozat esetében megszokott módon impozáns kötet címe is mutatja, azonban mindenképpen hangsúlyoznunk kell, több olyan részlet is bekerült ezáltal a kutatók látókörébe,

¹ Gall névtelen: A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei. Fordította Bagi Dániel – Jankovits László. Budapest, 2007.

amelyek a Gombos-féle kiadásból, vagy éppen más szöveggyűjteményekből (pl. Kun László emlékezete)² hiányoznak. Természetesen nem egyszerűen egy fordítással van dolgunk, Bagi Dániel igyekezett a narratívában megjelenő minden szereplőt, eseményt beazonosítani, amelyet a szöveghez fűzött bőséges jegyzetapparátus révén ad közre. Nem maradhat el persze a további eligazodást segítő irodalmakra történő hivatkozás sem, bár az – tudatosan – az alapk munkákra korlátozódik, ezzel kívánva elkerülni a parttalanná válás veszélyét.

A pécsi történészhallgatók és érdeklődők abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy 2022. november 8-án a Személyes történelem – Kalandozások a középkor és a kora újkor világában című kurzus keretein belül már betekintést nyerhettek az akkor célegyenesben lévő projekt részleteibe, lássuk hát, mi mondható el a megjelent kötetről

Fontos kiemelni, nem egyszerű forráskiadással és fordítással állunk szemben, Bagi Dániel egy bőséges, közel 70 oldalas előtanulmánnyal látta el a kötetet. Ebben kitér a szerző személyével kapcsolatos kérdésekre, a szöveg kéziratának problémakörére, a mű keletkezési idejére, műfajára, illetve stilisztikai és nyelvi kérdéseire is. Tematikus elemzése segítségével kaphat képet az olvasó a krónika politika-, társadalom-, illetve hadtörténeti részeit illetően. Az ELTE professzora munkájában érinti továbbá a forrásban fellelhető társadalmi viszonyrendszereket, egyebek mellett a Fehde, amit jobb elnevezés híján szabályozott magánháborúnak szokás fordítani, és a szimbolikus kommunikáció kérdéskörét, amelyek elengedhetetlenek az egyes narratívák megfelelő értelmezéséhez. Megjegyezhetjük, a Gerd Althoff nevével fémjelzett ún. Münsteri Iskola a középkori szimbolikus kommunikációval kapcsolatos kutatásait éppen Bagi Dániel, valamint tanítványa, Báling Péter egészítették ki az utóbbi évtizedben számos magyar vonatkozású adattal.³

Bagi elemzése alapján tehát betekintést nyerhetünk a krónikaszerző, Ottokar aus der Gaal azonosításának kérdéseibe, a korábbi kutatások alapján kiváló összefoglalást ad a vándormuzikusok vonatkozásában, még hozzá saját meglátásokkal bővítve eddigi ismereteinket. Egy történeti forrás tárgyalása során elengedhetetlen a kézirat(ok) helyzetének bemutatása, ami mellett a kritikai kiadásokat illetően is pontos képet kaphatunk. Bagi Dániel a mű keletkezési idejének kérdéskörét is saját eredményekkel gazdagította, vélekedése szerint a krónika legkorábbi részei is 1308 után keletkeztek. Fontos megállapítás továbbá, ahogyan azt a professor előadásai és szemináriumai során is sokszor hangsúlyozta, a középkori narratív

² Kristó Gyula (szerk.): Kun László emlékezete. Szeged, 1994.

³ Bagi Dániel: *Divisio regni: Országmegosztás, trónviszály és dinasztikus történetírás az Árpádok, Piastok és Premyslidák birodalmában a 11. és a korai 12. században*. Pécs, 2017; Báling Péter: *Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszerei: Rokonok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-Európában a 11. században és a 12. század elején*. Budapest, 2021. (Arpadiana VII.)

források műfajának merev meghatározása ma már nem tekinthető prioritásnak a történettudomány számára. Így Ottokár írása, illetve annak egyes részei esetében is beszélhetünk krónikáról, lovagregényről, életrajzokról, vagy éppen jeles emberek tetteinek leírásáról.

Bagi fontos megállapítása, hogy a krónika témája elsősorban Stájerország és Ausztria története, de a Német-római Császárság vonatkozásában is nagy jelentőségű forrás, több résztémát illetően az egyetlen rendelkezésre álló. Ha a munkában szereplő dinasztiákra tekintünk, megállapíthatjuk, hogy a Babenberggek, a Habsburgok és a Přemyslidák a főszereplők, a Luxemburgiak és az Árpádok csak érintőlegesen jelennek meg benne. Mindazonáltal a stájer és osztrák nemesség története és saját emlékezetpolitikája is kiemelkedő jelentőségű, ők voltak ugyanis a címzettek és maga az olvasóközönség is.

Ottokárt erősen foglalkoztatták a hadviselés kérdései, egyebek mellett a hadsereg ellátása és élelmezése. Bagi arra hívja fel a figyelmet, hogy a mű szerzője klímaváltozás korában élt, természeti katasztrófák is formálták világlátását. A krónikaíró komoly érdeklődést mutat továbbá a jog, a jogrend irányába, például érdekelték a magyarok ősi szokásai is. Megjelenik a szövegben a Fehde, azaz a szabályozott magánháború témája is, amely vonatkozásában Bagi fejtegetése hiánypótló a magyar medievisztika számára. Hasonlóan fontosak a szimbolikus kommunikációval kapcsolatos megállapítások. A szerző a krónikaíró forrásait is tisztázza, kitérve a műben található tárgyi tévedések és anekdotaszerű történetek kérdéskörére. Fontos megállapítás, hogy a kétes hitelű történeteket is fel tudják használni a történészek, például azt illetően, mi érdekelte a kor emberét, azok ugyanis lenyomatát adják azon kérdéseknek, amelyek a szerzőt foglalkoztatták.

A bevezető tanulmány második részében a Stájer rímes krónika és Magyarország kapcsolódásaiba nyerhetünk betekintést. Bagi először egy általános áttekintést ad a krónika magyar adatait illetően, bemutatja, mely részek maradtak ki Gombos *Catalogus*ából, még hozzá három kategóriára osztva azokat: konkrét magyar adatok, magyar vonatkozású, illetve a kontextus megértéséhez szükséges részek. Megismerhetjük a magyar kutatástörténetet, valamint Ottokár földrajzi képét Magyarországról. A krónikában szereplő magyar vonatkozású személyeket illetően is részletekbe menő elemzést olvashatunk, ahogyan a magyar adatok értékelésének kérdéskörét is fontos megállapításokkal gyarapítja Bagi. Vélekedése szerint a hagyományosan megfogalmazott, magyarokkal kapcsolatos averziók a szerző oldaláról nem mindig érvényesülnek, illetve nem általánosan volt negatív véleménnyel a magyarságot illetően. Egyrészt a saját mércéje szerint ítélte, másrészt az éppen aktuális ügy kapcsán, saját érdekei mentén vázolta az eseményeket. Ez utóbbi mutatkozik meg a magyar hadviselés vonatkozásában is, annak sajátos, az európaiótól elütő volta csak akkor probléma számára, ha azok épp választott hősei ellen viseltek hadat. Az Ottokár által megnevezett életmódbeli jellemzők, például

az étkezési szokások kiemelése sem feltétlenül vonatkozik ténylegesen a magyarokra, azokat az egész krónika keretében kell értelmeznünk.

Összességében a magyar vonatkozású adatok pontossága esetében óvatosságra int Bagi, felhívja a figyelmet a kronológiai tévedésekre, de több olyan példát is felhoz, amikor hitelt lehet adni a krónikás állításainak, így legmegbízhatóbbak azok a békék és szerződések, amelyeket a szerző maga is ismerhetett.

Az utolsó fejezetben a Stájer rímes krónika mint történeti forrás kerül elemzésre, ezzel kapcsolatban Bagi kiemeli, hogy a narratív szöveg több szempontból is nagy jelentőségű, de felhasználása során kellő körültekintéssel kell eljárni a kutatónak, egyebek mellett a korszak magyarságképének vizsgálata kapcsán.

Ezen a ponton ér véget recenziónk, azonban az impozáns kötet szövegkiadás része csak Bagi Dániel kiváló bevezető tanulmánya után kezdődik, annak bemutatása azonban túlmutatna írásunk keretein. Mindazonáltal a jeles medievista kisonográfia terjedelmű írása kiváló kiindulópont minden érdeklődő számára a 14. század eleji krónika elemzéséhez, legyen szó köz-, had-, életmód- vagy mentalitástörténeti, esetleg irodalmi vizsgálódásról. Úgy gondolom, Ottokar aus der Gaal munkája magyar vonatkozású részeinek magyar nyelvű kiadása hozzásegít minket a – tágabb értelemben vett – 13–14. századi magyar történelem jobb megismeréséhez, egyes események pontosabb megértéséhez. Nem túlzás állítani, a forráskiadás felhasználása nélkül a korszakra vonatkozó kutatások a jövőben elképzelhetetlenek lesznek.

Barabás Gábor